

نگاهی به اقتصاد

ساختار متکی به درآمدهای حاصل از صدور نفت و نوسانات حاکم بر بازار جهانی این ماده و بحرانهای پولی و مالی منطقه‌ای و جهانی طی سالهای اخیر اقتصاد ایران را در معرض تکانه‌های شدید اقتصادی قرار داده و آسیب‌پذیری اقتصاد ملی را نسبت به تحولات خارجی مجدداً نمایان ساخت. برنامه دوم اقتصادی (۱۳۷۴-۷۸) در شرایطی آغاز شد که استمهال بدهیهای خارجی کوتاه مدت کشور بار سنگینی بر منابع مالی سالهای برنامه دوم وارد می‌نمود. از سوی دیگر تحریمهای اقتصادی علیه ایران محدودیتهایی را در تحقق اهداف کمی برنامه بوجود می‌آورد. این محدودیتهای بطور مستقیم بخش نفت و صنایع مرتبط با آن و بصورت غیر مستقیم عملکرد کلیه متغیرهای کلان اقتصاد را تحت تاثیر قرار می‌داد. البته اجرای سیاستهای حمایتی دولت در جهت کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد به تکانه‌های خارجی بسیار مؤثر بوده‌است. در هر حال عملکرد برنامه پنجساله دوم را نباید به دور از شرایط حاکم بر اقتصاد کشور مورد ارزیابی قرار داد. بطور کلی عملکرد برنامه دوم نشان می‌دهد که نرخ رشد در بخشهای نفت و ساختمان، حجم سرمایه‌گذاریهای پیش‌بینی شده، همچنین میزان واردات و صادرات و رشد نقدینگی و تورم با اهداف برنامه فاصله دارند.

پس از تحمل شرایط دشوار پایان سال ۱۳۷۷ یعنی کاهش رشد تولیدات و سرمایه‌گذاری، از ابتدای سال ۱۳۷۸ همراه با عمیق‌تر شدن شکاف مالی دولت به سطح ۶/۸ درصد تولید ناخالص داخلی و مشکلات بخش خارجی، نشانه‌هایی از بهبود نسبی فعالیت در بخشهای مختلف اقتصادی کشور مشاهده شد. این امر در پی افزایش بهای نفت و تداوم آن از اولین ماههای سال در بازارهای جهانی در اثر اقدامات موفقیت‌آمیز کشورهای عضو اوپک در جهت کاهش تولید و همچنین اجرای سیاستهای

مناسب اقتصادی در کشور به وقوع پیوست و شرایط مساعدی را برای بهبود وضع مالی دولت و بخش خارجی اقتصاد کشور فراهم آورد. مجموعه شرایط فوق موجب گردید که پیشرفتهایی در زمینه بازارهای مالی و آزادسازی نرخ ارز، کاهش کسری بودجه و کنترل حجم نقدینگی حاصل شود.

بر اساس ارقام مقدماتی و روند تولیدات در بخشهای مختلف اقتصادی طی سال ۱۳۷۸ تولید ناخالص داخلی به قیمتهای ثابت سال ۱۳۶۱ با احتساب نتیجه رابطه مبادله ۳/۲ درصد افزایش یافت. این رشد حاصل رشد تولیدات در کلیه بخشهای اقتصادی به جز بخش کشاورزی است.

از نکات قابل توجه در این سال معکوس شدن روند نزولی حجم تشکیل سرمایه ثابت ناخالص داخلی است که بر اساس ارقام هزینه ناخالص برآورد می شود که در سال ۱۳۷۸ از رشدی حدود ۸/۲ درصد برخوردار بوده است. افزایش حجم تشکیل سرمایه ثابت ناخالص بخش خصوصی و دولتی در ساختمان از عوامل مؤثر در تغییر روند مذکور می باشد. سهم تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در تولید ناخالص داخلی از ۲۲/۱ درصد در سال ۱۳۷۷ به ۲۲/۲ درصد در سال ۱۳۷۸ افزایش یافت.

متوسط نرخ رشد شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی در سال ۱۳۷۸ تحت تاثیر اثرات تأخیری اوضاع نامطلوب تراز پرداختها و رشد نقدینگی سال ۱۳۷۷ قرار داشته به طوری که این نرخ از ۲۰ درصد در پایان سال ۱۳۷۷ به ۲۲/۹ درصد در پایان سه ماهه اول سال ۱۳۷۸ رسید، لیکن از تیر ماه سال ۱۳۷۸ نرخ تورم روند نزولی داشته و در پایان سال به ۲۰/۴ درصد محدود گردید.

رشد نقدینگی در این سال به دلیل افزایش همزمان پایه پولی و ضریب فزاینده با رشدی به میزان ۲۰/۱ درصد نسبت به پایان سال ۱۳۷۷ افزایش یافت و حجم آن بالغ در پایان سال بر ۱۹۲۶۸۹ میلیارد ریال بود. از نکات قابل توجه در بررسی عوامل مؤثر در رشد نقدینگی در این سال بر خلاف سالهای قبل اثر کاهنده خالص بدهی بخش دولتی به سیستم بانکی به دلیل هدایت جریان تسهیلات بانکی به سمت بخش غیردولتی است. در این سال سهم شبه پول در ترکیب نقدینگی از ۵۳/۴ درصد به ۵۵/۰ درصد افزایش یافت که عمدتاً ناشی از افزایش سهم سپرده های سرمایه گذاری مدت دار می باشد.

در ذیل بخشهای مختلف اقتصادی مورد بررسی قرار می گیرد.

جدول شماره (۱) - آمارهای کلان منتخب طی دهه اخیر

۱۳۷۸	۱۳۷۷	۱۳۷۶	متوسط سالانه دوره برنامه دوم (۱۳۷۴-۷۸)	متوسط سالانه دوره برنامه اول (۱۳۵۸-۷۲)	
۳/۲	۱/۶	۳/۴	۳/۸	۷/۳	تولید ناخالص داخلی (درصد تغییر)
۸/۲	(۶/۳)	(۰/۲)	۲/۵	۱۳/۳	تشکیل سرمایه ثابت (درصد تغییر)
۲۲/۲	۲۲/۱	۲۴/۹	۲۲/۸	۲۰/۶	سهم تشکیل سرمایه از تولید (درصد)
۲۲/۶	۲۱/۳	۲۳/۲	۲۲/۵	۲۵/۳	پس انداز ناخالص منی (درصد از تولید)
۱۹/۷	۱۳/۱	۱۸/۴	۱۸/۴	۱۷/۸	صادرات کالا (میلیارد دلار)
۱۶/۳	۹/۹	۱۵/۵	۱۵/۲	۱۵/۴	- نفت و گاز
۳/۴	۳/۲	۲/۹	۳/۲	۲/۴	- سایر
۱۳/۵	۱۴/۳	۱۴/۱	۱۳/۹	۱۹/۹	واردات کالا (میلیارد دلار)
۱۸۴۵	(۱۵۷۲)	(۳۷۰۵)	۱۷۸۲	(۰/۴)	تغییر در ذخائر بین‌المللی (میلیون دلار)
(۱/۱)	(۶/۸)	(۳/۰)	(۳/۲)	(۲/۰)	کسر بودجه دولت (درصد از تولید ناخالص داخلی)
۴۳/۴	(۷/۰)	(۱۴/۶)	۲۶/۰	۲۹/۸	تغییر شاخص قیمت سهام (درصد)
۲۰/۴	۲۰/۰	۱۷/۳	۲۵/۶	۱۸/۹	نرخ تورم

□ کشاورزی

در سال ۱۳۷۸ تولیدات بخش کشاورزی تحت تاثیر شرایط نامناسب جوی از وضعیت مطلوبی برخوردار نبود و ارزش افزوده این بخش نسبت به سال قبل ۰/۳ درصد کاهش یافت. در این سال تولید اکثر محصولات زراعی (به استثنای چغندر قند، نیشکر، سیبزمینی، پیاز) با کاهش روبرو بود و مجموع تولید در گروه غلات (گندم، جو، برنج) نسبت به سال ۱۳۷۷ حدود ۲۷/۸ درصد کاهش نشان داد و به حدود ۱۲ میلیون تن رسید. کاهش تولید به علت کاهش قابل توجه میزان بارندگی در سال مورد نظر به مقدار ۳۷/۶ درصد نسبت به سال ۱۳۷۷ و حدود ۲۶/۸ درصد نسبت به میانگین ۵ سال گذشته بوده است. در این سال تولید گندم با ۲۷/۵ درصد کاهش به ۸/۷ میلیون تن رسید. تولید جو و برنج نیز در این سال بترتیب ۳۹/۴ درصد و ۱۵/۳ درصد کاهش نشان داد. تقلیل تولید محصولات فوق به علت کاهش عملکرد و سطح زیرکشت در این سال بوده است.

تولید محصولات صنعتی (پنبه، چغندر قند، دانه‌های روغنی، نیشکر، توتون و تنباکو) در این سال با ۷۸۸ هزار تن افزایش بالغ بر ۸/۶ میلیون تن گردید. با وجود کاهش سطح زیرکشت این محصولات به دلیل افزایش قابل توجه عملکرد در هکتار به میزان ۱۵/۲ درصد، تولید آن با افزایش روبرو بوده است. تولیدات دامی نیز در این سال بر اساس آمار وزارت جهادسازندگی حدود ۳۳۵ هزار تن نسبت به سال ۱۳۷۷ افزایش یافت و به ۷/۵ میلیون تن رسید.

□ سوخت و نیرو

از ابتدای سال ۱۳۷۸ بهای جهانی نفت با روندی ملایم و مداوم تقویت شد. افزایش تقاضای نفت به دنبال بهبود وضعیت اقتصاد جهانی و کاهش عرضه آن به میزان ۸۰۰ هزار بشکه در روز بطور متوسط (در مقایسه با ۱/۵ میلیون بشکه مازاد عرضه در سال قبل) به دنبال مصوبات اجلاس کشورهای صادرکننده نفت (اوپک) در جهت کاهش تولید، موجبات روند افزایشی قیمتها را در این سال فراهم آورد.

در چارچوب تصمیمات اوپک تولید نفت خام ایران در سال ۱۳۷۸ با ۷/۴ درصد کاهش به ۳/۴ میلیون بشکه در روز رسید و صادرات نفت خام نیز در همین دوره با ۹/۶ درصد کاهش به ۲/۱ میلیون بشکه در روز محدود گردید. مصرف داخلی فرآورده‌های نفتی با ۹/۶ درصد کاهش نسبت به سال ۱۳۷۷ حدود ۱/۱ میلیون بشکه در روز بود. متوسط بهای هر بشکه نفت خام صادراتی ایران از ۱۰/۵ دلار در سال ۱۳۷۷ به ۱۸/۶ دلار در سال ۱۳۷۸ افزایش یافت.

□ بخش صنعت و معدن

فعالیت‌های بخش صنعت و معدن در سال ۱۳۷۸ از رونق نسبی برخوردار بود و ارزش افزوده بخش‌های مزبور نسبت به سال قبل به ترتیب ۲/۵ و ۴ درصد افزایش یافت. مشارکت قابل توجه نظام بانکی در اعطای تسهیلات به همراه افزایش سرمایه‌گذاری دولت و تامین منابع ارزی مورد نیاز با تمهیدات بکارگرفته‌شده از طریق بورس اوراق بهادار سهم بسزایی در این رونق داشته است.

آمارهای وزارت صنایع در سال ۱۳۷۸ حاکی از افزایش تمایل گسترش فعالیت بخش خصوصی در بخش صنعت می‌باشد. به طوری که ۸۰۹۶ فقره جواز تاسیس با پیش‌بینی سرمایه‌گذاری و فرصت اشتغالی به ترتیب ۲۸۹۸۰ میلیارد ریال و حدود ۲۰۹ هزار نفر در رشته‌های مختلف صنعتی صادر گردید. در این سال تعداد ۳۳۸۷ فقره پروانه بهره‌برداری با سرمایه‌گذاری معادل ۱۰۳۳۱ میلیارد ریال صادر شد که اشتغالی به میزان ۶۷/۱ هزار نفر در بخش صنعت را ایجاد نمود.

براساس آمار وزارت صنایع در سال ۱۳۷۸ تعداد ۲۲۹۵ طرح جدید صنعتی با سرمایه‌ای معادل ۵/۵ هزار میلیارد ریال و اشتغالی به میزان ۴۴/۸ هزار نفر راه‌اندازی شد. محصولات غذایی و آشامیدنی و محصولات لاستیکی و پلاستیکی بالاترین سهم از تعداد طرح‌های مورد اشاره را به خود اختصاص داد و بالاترین اشتغال ایجاد شده نیز مربوط به گروه‌های محصولات غذایی و آشامیدنی و تولید منسوجات بوده است. استان خراسان و اصفهان بالاترین تعداد و حجم سرمایه‌گذاری و میزان اشتغال طرح‌های مذکور را دارا بودند.

□ بخش ساختمان و مسکن

روند فعالیتهای بخش ساختمان و مسکن در اقتصاد کشور در سال ۱۳۷۸ حاکی از بهبود قابل توجه در این بخش پس از گذشت از شرایط رکودی در سال منتهی به ۱۳۷۷ می‌باشد. سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ساختمانهای جدید مناطق شهری در این سال از رشد قابل ملاحظه‌ای به میزان ۲۹/۱ درصد در مقابل ۱/۰ درصد در سال ۱۳۷۷ برخوردار شد. علیرغم تغییر نامحسوس ترکیب سرمایه‌گذاری مذکور در مناطق مختلف شهری، شهرهای بزرگ و سایر مناطق شهری به ترتیب با ۱۲/۵ و ۱۰ درصد بیشترین سهم را در رشد سرمایه‌گذاری مذکور داشتند.

در این سال به دلیل سیاستهای اعتباری اتخاذ شده جهت تکمیل واحدها، ترکیب سرمایه‌گذاری بر حسب مراحل ساخت به نفع ساختمانهای تکمیل شده تغییر یافت و با رشدی معادل ۴۳/۲ درصد بیشترین سهم را در رشد سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ساختمانهای جدید مناطق شهری به خود اختصاص داد. در این میان سرمایه‌گذاری در ساختمانهای شروع شده و نیمه تمام نیز با رشد چشمگیری به ترتیب معادل ۲۸/۹ و ۲۳/۹ درصد (در مقابل ۰/۸ و ۲/۹ درصد کاهش در سال ۱۳۷۷) افزایش یافت. در سال ۱۳۷۸ تعداد پروانه‌های ساختمانی صادر شده و سطح کل زیربنای پیش‌بینی شده در مناطق شهری نسبت به سال قبل به ترتیب از ۴/۴ و ۲۱/۸ درصد رشد برخوردار شد و متوسط سطح زیربنای نیز ۱۶/۹ درصد افزایش یافت. این افزایش در شهر تهران چشمگیرتر بود. وجود تقاضای موثر برای مصالح ساختمانی در افزایش شاخص بهای عمده فروشی مصالح ساختمانی موثر بوده است به طوری که رشد این شاخص از ۲/۸ درصد در سال ۱۳۷۷ به ۲۳/۶ درصد در سال ۱۳۷۸ افزایش یافت. افزایش شاخص بهای خدمات ساختمانی در این سال در حدود سال قبل و به میزان ۱۳/۱ درصد بود.

جدول شماره (۲) - شاخص‌ها

(درصد)

سال ۱۳۷۸	سال ۱۳۷۷	
۲۹/۱	۱/۰	رشد سرمایه‌گذاری ساختمان (بخش خصوصی)
۲۱/۸	-۰/۳	رشد پروانه‌های ساختمانی (سطح کل زیربنا)
۴/۳	-۳/۳	رشد ساختمان‌های شروع شده (سطح کل زیربنا)
۲۵/۱	۴۸/۰	رشد ساختمان‌های تکمیل شده (سطح کل زیربنا)

□ وضع مالی دولت

بودجه دولت برای سال ۱۳۷۸ از ابتدا براساس فروض محافظه‌کارانه برای قیمت نفت تنظیم شد، لیکن روند فزاینده بهای جهانی نفت از ابتدای سال ۱۳۷۸ موجب شد که بودجه عمومی دولت از وضعیت مناسب‌تری برخوردار گردد. بهای هر بشکه نفت خام صادراتی ایران که در زمان تصویب قانون بودجه ۱۱/۸ دلار در نظر گرفته شده بود، در اسفندماه به ۲۵/۴ دلار و بطور متوسط در طی سال به ۱۸/۶ دلار رسید. با افزایش درآمد حاصل از فروش نفت، بر اساس اصلاحیه قانون بودجه این سال در سوم بهمن ماه به دولت اجازه داده شد که مشروط بر عدم افزایش سطح بودجه عمومی دولت، درآمدها و اعتبارات جاری و عمرانی قانون بودجه را با رعایت تبصره‌های آن اصلاح نماید.

در سال ۱۳۷۸ درآمدهای عمومی دولت با ۷۲ درصد افزایش نسبت به سال قبل به سطح ۹۲۴۶۹/۸ میلیارد ریال رسید و معادل ۹۸/۲ درصد رقم بودجه مصوب تحقق یافت. در این سال ترکیب درآمدهای دولت در مقایسه با سال قبل تا حدودی تغییر کرد و سهم درآمد نفت (بدون احتساب درآمد ناشی از فروش ارز) از ۳۰/۹ درصد به ۲۸/۱ درصد و سهم درآمدهای مالیاتی از ۳۴/۷ درصد به ۲۷/۹ درصد کاهش و در مقابل سهم سایر درآمدها از ۳۴/۴ درصد به ۴۴ درصد از کل درآمدهای دولت افزایش

یافت که عمدتاً ناشی از افزایش سهم درآمد ناشی از فروش ارز از ۱۱/۲ درصد به ۲۰ درصد کل درآمدهای دولت در این سال بود.

درآمد نفت و گاز در این سال با ۵۶/۴ درصد افزایش نسبت به سال قبل معادل ۲۵۹۵۵/۴ میلیارد ریال بود که نسبت به رقم بودجه مصوب ۲۲/۷ درصد بیشتر تحقق یافت. با احتساب درآمد مربوط به مابه‌التفاوت نرخ ارز سهم درآمدهای نفتی از ۴۲/۱ درصد به ۴۸/۱ درصد در سال ۱۳۷۸ افزایش نشان می‌دهد.

در سال ۱۳۷۸ درآمدهای مالیاتی با ۳۸/۲ درصد رشد نسبت به سال قبل به ۲۵۸۳۱/۴ میلیارد ریال رسید که در مقایسه با رقم بودجه مصوب ۱۳/۲ درصد عدم تحقق نشان می‌دهد. ترکیب درآمدهای مالیاتی دولت نشان می‌دهد که ۶۴/۲ درصد درآمدها مربوط به مالیاتهای مستقیم و ۳۵/۸ درصد مربوط به مالیاتهای غیرمستقیم بوده است. در سال ۱۳۷۸ سایر درآمدهای دولت علیرغم رشد قابل توجه به میزان ۱۲۰/۲ درصد در مقایسه با رقم بودجه مصوب با ۶ درصد عدم تحقق روبرو بود و به ۴۰۶۸۳ میلیارد ریال رسید.

در سال ۱۳۷۸ پرداختهای عمومی دولت با ۳۴/۲ درصد افزایش نسبت به سال قبل به ۹۵۲۱۰/۷ میلیارد ریال رسید و در مقایسه با رقم بودجه مصوب ۳/۷ درصد عدم تحقق داشت. در این سال ۷۱/۴ درصد از کل پرداختهای دولت مربوط به پرداختهای جاری است که با ۲۷ درصد افزایش نسبت به سال قبل به ۶۸۰۰۹/۲ میلیارد ریال بالغ گردیده و حاکی از ۳ درصد تحقق بیشتر نسبت به ارقام بودجه است. پرداختهای عمرانی در این سال ۲۸/۶ درصد از کل پرداختهای دولت را تشکیل می‌دهد که نسبت به بودجه مصوب ۱۷/۱ درصد عدم تحقق نشان می‌دهد. نکته قابل توجه در پرداختهای عمرانی این سال، رشد ۵۶/۱ درصدی این پرداختها در مقابل ۱۴/۹ درصد کاهش در سال ۱۳۷۷ می‌باشد.

کسری بودجه دولت طی سال ۱۳۷۸ معادل ۲۷۴۰/۹ میلیارد ریال بود که از محل برگشتیها، پیش‌پرداختها و سایر حسابها، فروش اوراق مشارکت و از محل سایر منابع تامین شد. اما با توجه به مانده دهکار حساب ذخیره تعهدات ارزی به میزان ۱۸۱۲/۶ میلیارد ریال در این سال کسری بودجه به رقم ۴۵۵۳/۵ میلیارد ریال بالغ گردید.

جدول شماره (۳) - درآمدها و هزینه‌های دولت

رشد (درصد)		۱۳۷۸	۱۳۷۷	
۱۳۷۸	۱۳۷۷			
۷۲/۰	-۱۴/۱	۹۲۴۷۰	۵۳۷۶۲	کل درآمدهای دولت
۵۶/۴	-۲۶/۲	۲۵۹۵۵	۱۶۵۹۸	درآمدهای نفتی
۷۹/۰	۱/۷	۶۶۵۱۵	۳۷۱۶۴	درآمدهای غیرنفتی
۳۲/۲	۹/۲	۹۵۲۱۱	۷۱۴۷۴	کل پرداخت‌های دولت
۲۶/۴	۱۹/۷	۶۸۰۰۹	۵۳۸۱۹	- جاری
۵۴/۱	-۱۳/۸	۲۷۲۰۲	۱۷۶۵۵	- عمرانی
		-۲۷۴۱	-۱۷۷۱۲	- کسری (-)

بخش خارجی اقتصاد

در این سال روند رشد اقتصاد جهانی و تحولات بازار جهانی نفت سهم بسزایی در تحولات بخش خارجی اقتصاد کشور داشته است. افزایش درآمدهای صادراتی کشور از یکسو موجب مازاد تراز بازرگانی و از سوی دیگر کاهش تعهدات خارجی را به دنبال داشت. افزایش درآمدهای صادراتی در این سال متأثر از رشد ۷۸ درصد قیمت هر بشکه نفت خام صادراتی بود، بطوری که درآمدهای ناشی از صادرات نفت با ۶۴ درصد افزایش از ۹/۹ میلیارد دلار به ۱۶/۳ میلیارد دلار در سال ۱۳۷۸ رسید. صادرات غیرنفتی نیز در این سال نسبت به سال قبل با ۸/۵ درصد افزایش به ۳/۴ میلیارد دلار بالغ گردید. در همین دوره واردات کشور ۵/۴ درصد کاهش داشته و از ۱۴/۳ میلیارد دلار به ۱۳/۵ میلیارد دلار محدود شد. کاهش واردات در مقابل افزایش قابل ملاحظه صادرات، تراز بازرگانی کشور را با ۶/۲ میلیارد دلار مازاد مواجه ساخت.

در مجموع در سال ۱۳۷۸ تراز حسابجاری کشور $4/7$ میلیون دلار مازاد داشت که زمینه بازپرداخت تعهدات بین‌المللی و افزایش ذخایر ارزی کشور را مهیا نمود. در این دوره ۶۳۳ میلیون دلار سرمایه خارجی در چارچوب قراردادهای بیع متقابل جذب شد و در مقابل به ترتیب ۶۷۷ و ۲۳۹۷ میلیون دلار جهت بازپرداخت بدهیها و خرید داراییهای خارجی در قالب سرمایه کوتاه‌مدت و بلندمدت از کشور خارج شد که بدین ترتیب خالص حساب سرمایه موازنه پرداختها با ۳۰۷۴ میلیون دلار کسری مواجه شد. در این سال ۱۸۴۵ میلیون دلار بر حجم ذخایر ارزی کشور افزوده شد.

براساس آمار منتشرشده از سوی گمرک طی سال ۱۳۷۸ حدود ۲۰۱۱۲ هزار تن کالا به ارزش ۱۳۲۹۰ میلیون دلار از مبادی گمرکی وارد کشور شده‌است که علی‌رغم $34/7$ درصد افزایش در وزن، از نظر ارزش حدود $8/4$ درصد تنزل داشته‌است. $14/8$ درصد ارزش واردات مربوط به واردات کالاهای عمده اساسی است. واردات کالاهای عمده صنعتی نیز نسبت به سال قبل با ۱۹ درصد کاهش روبرو شد. کاهش واردات اقلام صنعتی عمدتاً به دلیل روند نزولی قیمتها در بازار جهانی و کاهش قیمت عرضه کالاهای صادراتی کشورهای دیگر است. بدین ترتیب در این سال ترکیب واردات کالاها از کالاهای صنعتی به کالاهای اساسی تغییر جهت داد.

در خصوص سیاستهای ارزی و مدیریت بازار ارز توسط بانک مرکزی طی سال ۱۳۷۸ اقدامات ذیل صورت گرفت:

- ۱ - نظام ارزی کشور در این سال مبتنی بر نرخهای شناور، صادراتی و واریزنامه‌ای بود و نرخ واریزنامه‌ای به تدریج جایگزین نرخ صادراتی گردید.
 - ۲ - معاملات ارز در بازار آزاد از ابتدای سال مجاز شناخته شد
 - ۳ - از اردیبهشت ماه این سال قیمت واریزنامه از طریق عرضه و تقاضا تعیین گردید.
- در این سال مقرر شد تا صادرکنندگان بتوانند واریزنامه خود را به بانک بفروشند و معادل ریالی آن را دریافت نمایند. همچنین تسهیلاتی جهت جذب سپرده‌های ارزی داخلی و خارجی توسط بانکها و مجوز خرید و فروش ارز اعم از منشأ داخلی و خارجی با نرخ توافقی توسط شعب ارزی داخلی و خارج

کشور برقرار گردید. مجموعه این عوامل به همراه افزایش درآمدهای ارزی کشور موجب شد تا در این سال تقاضا در بازار غیررسمی ارز کاهش یافته و ارزش ریال در بازار غیررسمی تقویت شود و بخش عمده‌ای از تقاضا در بازار غیررسمی به بازار رسمی منتقل شود که از جمله عوامل مؤثر در افزایش اندک نرخ برابری دلار در بازار واریزنامه‌ای می‌باشد.

افزایش درآمدهای ارزی موجب شد تا در پایان سال تعهدات ارزی کشور نسبت به ابتدای سال ۱۳۷۸ معادل ۱۰/۳ درصد کاهش یابد و از ۲۳/۴ میلیارد دلار به ۲۱/۰ میلیارد دلار برسد و سهم تعهدات بالقوه از ۳۸ درصد به ۴۶ درصد افزایش یابد. در این دوره تعهدات بالفعل نیز ۲۶ درصد کاهش داشته و از ۱۳۹۹۹ میلیون دلار به ۱۰۳۵۷ میلیون دلار تقلیل یافت. سهم دیون کوتاه مدت و بلندمدت در مجموع تعهدات بالفعل در پایان سال به ترتیب معادل ۳۵ و ۶۵ درصد بود که نسبت به ابتدای دوره تغییر محسوسی نداشت.

جدول شماره (۴) - خلاصه وضعیت بدهی‌های ارزی

سهم (درصد)		تغییر (درصد)	۱۳۷۸	۱۳۷۷	
۱۳۷۸	۱۳۷۷				
۲۴/۹	۳۲/۲	-۱۹/۷	۲۶۱۸	۴۵/۳	بدهی‌های کوتاه مدت
۶۵/۱	۶۷/۸	-۲۹/۱	۶۷۲۹	۹۴۹۶	بدهی‌های میان مدت و بلندمدت
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	-۲۶/۰	۱۰۳۵۷	۱۳۹۹۹	کل بدهی‌ها

□ تحولات پولی و اعتباری

سیاست‌های پولی و اعتباری در سال ۱۳۷۸ در جهت کنترل آثار تاخیری گسترش پولی به دلیل تأمین مالی کسری بودجه دولت از طریق استقراض از سیستم بانکی در پایان سال ۱۳۷۷ تنظیم شد.

اتكاء به ابزارهای غیرمستقیم سیاستهای پولی از جمله ویژگیهای این سیاستها در سال ۱۳۷۸ می باشد. بهمین منظور در این سال ابزار جدیدی تحت عنوان "حساب سپرده ویژه بانکها" نزد بانک مرکزی تنظیم و معرفی گردید تا با اتكاء به ابزار نرخ سود منابع آزاد بانکها جذب شود. در این سال برای دومین سال پیاپی سیاست تنظیم نقدینگی با استفاده از ابزار مستقیم سقفهای اعتباری ملغی گردید. از دیگر ابعاد سیاستهای پولی و اعتباری در این سال گسترش اعتبارات و تسهیلات در بخش ساختمان و مسکن خصوصاً در جهت تکمیل واحدهای مسکونی نیمه تمام بود. همچنین در این سال سعی بر افزایش سهم بخش غیردولتی از افزایش در مانده تسهیلات بانکی بود.

براساس بند (ب) تبصره ۳ قانون بودجه سال ۱۳۷۸ بانک مرکزی موظف گردید که با رعایت اهداف رشد نقدینگی و تورم اعلام شده در برنامه دوم و نیاز بخش خصوصی و واحدهای تولیدی دولتی کارآمد، برنامه اعتباری و تسهیلات نظام بانکی را براساس میزان سپرده‌ها پس از کسر تعهدات قانونی تنظیم نماید.

در سال ۱۳۷۸ تغییری در سهم نسبی افزایش در مانده تسهیلات اعطایی بانکها به بخش غیردولتی در بخشهای مختلف اقتصادی، نرخهای سود انواع سپرده‌های سرمایه‌گذاری، نرخهای سود مورد انتظار تسهیلات اعطایی در بخشهای مختلف اقتصادی و نرخهای سپرده قانونی ایجاد نشد و همگی در سطح سال ۱۳۷۷ باقی ماند. همچنین براساس قانون بودجه این سال افزایش سقف مانده تسهیلات تکلیفی بانکها در سال ۱۳۷۸ با رعایت سایر تکالیف مصرح در برنامه تا ۶۰۰ میلیارد ریال مجاز دانسته شد. افزایش در مانده تسهیلات تکلیفی اعطایی بانکها به بخشهای دولتی و غیردولتی به ترتیب به میزان ۱۷۴۰ و ۴۲۶۰ میلیارد ریال در سال ۱۳۷۸ تعیین شد. به دلیل وقوع خشکسالی در این سال، مبلغ ۱۲۰۰ میلیارد ریال بازپرداخت بدهی بخش کشاورزی به بانکها با تصویب هیات دولت تمدید شد.

تحقق درآمدهای بودجه عمومی دولت در این سال عمدتاً ناشی از افزایش بهای نفت خام صادراتی و نهایتاً عدم مراجعه دولت به بانک مرکزی جهت استقراض، زمینه مساعدی را جهت کنترل

جدول شماره (۵) - افزایش در مانده تسهیلات نظام بانکی

(میلیارد ریال)

رشد (درصد)		۱۳۷۸	۱۳۷۷	
۱۳۷۸	۱۳۷۷			
۱۸/۳	۵۷/۴	۷۱۳۷/۸	۲۹۲۷۲/۵	بخش دولتی
۸۱/۷	۴۲/۶	۳۱۷۶۷/۹	۲۱۷۵۱/۸	بخش غیردولتی ^(۱)
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۳۸۹۰۵/۷	۵۱۰۲۴/۳	جمع کل

۱ - بدون احتساب سود و درآمد سال‌های آتی

جدول شماره (۶) - عوامل مؤثر بر نقدینگی

درصد تغییر	مانده در پایان سال		
	۱۳۷۸	۱۳۷۷	
۲۰/۱	۱۹۲۶۸۹/۲	۱۶۰۴۰۱/۵	<u>نقدینگی</u>
۰	۳۰۸۱/۹	-۶۳۵/۶	خالص دارائی‌های خارجی
۱۷/۷	۱۸۹۶۰۷/۳	۱۶۱۰۳۷/۱	خالص دارائی‌های داخلی
۱۷/۷	۴۸۸۳۲/۳	۴۹۱۹۶/۹	- خالص مطالبات از دولت
-۰/۸	۴۲۶۵۲/۵	۳۹۴۱۶/۱	- خالص مطالبات از مؤسسات و شرکت‌های دولتی
۳۷/۷	۱۱۵۸۴۰/۹	۸۴۰۷۳/۰	- مطالبات از بخش غیردولتی ^(۱)
۵۲/۱	-۱۷۷۱۸/۴	-۱۱۶۴۸/۹	- خالص سایر اقلام

۱ - بدون سود و درآمد سال‌های آتی

نقدینگی، مهار تورم و انتظارات تورمی فراهم نمود. در سال ۱۳۷۸ پایه پولی تحت تاثیر افزایش قابل توجه مطالبات بانک مرکزی از بانکها و همچنین خالص دارائی‌های خارجی بانک مرکزی ۱۶/۰ درصد افزایش یافت و به‌مراه آن ضریب فزاینده نقدینگی نیز از ۲/۵۹ در پایان اسفندماه ۱۳۷۷ به

۲/۶۸ در پایان اسفند ماه ۱۳۷۸ رسید. افزایش همزمان این دو عامل موجب شد که نقدینگی در این سال بارشده‌ی معادل ۲۰/۱ درصد نسبت به پایان سال ۱۳۷۷ به ۱۹۲۶۸۹/۲ میلیارد ریال برسد.

بررسی عوامل موثر بر رشد نقدینگی در سال ۱۳۷۸ نشان دهنده سهم قابل توجه خالص داراییهای داخلی (۱۷/۸ واحد درصد) در رشد نقدینگی است. در بین عوامل تشکیل دهنده داراییهای داخلی مطالبات از بخش غیردولتی بالاترین سهم (۱۹/۸ واحد درصد) را در افزایش نقدینگی دارا بوده است. در مقابله در این دوره خالص بدهی بخش دولتی به دلیل هدایت جریان تسهیلات بانکی به سمت بخش غیردولتی تأثیر گاهنده بر رشد نقدینگی داشته است. همچنین در این دوره بدلیل بهبود وضعیت داراییهای خارجی سیستم بانکی، تأثیر این عامل در رشد نقدینگی به میزان ۲/۳ درصد فزاینده بوده است.

طی دوره مورد بررسی سهم شبه پول در ترکیب نقدینگی از ۵۳/۴ درصد به ۵۵/۰ درصد افزایش یافت که عمدتاً ناشی از افزایش سهم سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار می‌باشد. مانده سپرده‌های دیداری و سپرده‌های غیردیداری نسبت به سال ۱۳۷۷ به ترتیب ۱۵/۴ و ۲۳/۷ درصد افزایش داشت که در مقایسه با رشد سال قبل یعنی ۱۶/۹ و ۲۰/۶ درصد نشان دهنده کاهش رشد سپرده‌های دیداری است. در این سال سهم اسکناس و مسکوک در دست اشخاص در نقدینگی نیز نسبت به سال ۱۳۷۷ به سطح ۱۱/۵ درصد محدود شد.

بررسی عملکرد اعتباری بانکها در سال ۱۳۷۸ نشان می‌دهد که تسهیلات اعطایی بانکها و موسسات اعتباری غیربانکی به بخش غیردولتی بدون احتساب سود و درآمد سالهای آتی نسبت به سال ۱۳۷۷ با ۳۷/۸ درصد افزایش نسبت به پایان سال ۱۳۷۷ به ۱۱۵۸۴۰/۹ میلیارد ریال رسید. مانده مطالبات بانکهای تخصصی در این سال با ۳۹/۴ درصد افزایش روبرو بود. لازم به ذکر است که موسسات اعتباری غیربانکی تحت نظارت بانک مرکزی در این سال فعالیت خود را آغاز نمودند و مانده مطالبات آنها از بخش غیردولتی در پایان سال ۱۳۷۸ معادل ۱۸۶/۰ میلیارد ریال بود.

□ روند قیمت‌ها

فشارهای ناشی از کاهش بهای نفت خام بر عملکرد مالی دولت در سال ۱۳۷۷ موجب افزایش پایه پولی و به تبع آن افزایش نقدینگی و شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی از ابتدای سال ۱۳۷۸ شد، لیکن این روند افزایشی از شروع سه ماهه دوم به دلیل تغییر شرایط اقتصادی معکوس شد، بطوری که نرخ تورم در پایان سال ۱۳۷۸ به ۲۰/۴ درصد محدود شد. روند تغییرات در مورد شاخص بهای عمده فروشی کالاها و شاخص بهای تولیدکننده در طی دوره مورد بررسی بطور معکوس عمل نمود و به ترتیب از ۱۱/۶ و ۱۷/۸ درصد در پایان سال ۱۳۷۷ به ۲۳/۱ و ۲۱/۷ درصد در پایان سال ۱۳۷۸ افزایش یافت. افزایش نرخ تورم طی سال ۱۳۷۸ عمدتاً در شاخص گروه "خوراکیها، آشامیدنیها و دخانیات" منعکس شد. افزایش دو شاخص "گوشت قرمز و مرغ و ماهی" و "میوه‌ها و سبزیها" ۵۴/۹ درصد از افزایش شاخص بهای "خوراکیها، آشامیدنیها و دخانیات" و ۲۴/۵ درصد از افزایش شاخص کل بهای کالاها و خدمات مصرفی را در این دوره موجب گردید. طی این دوره رشد شاخص "کالاهای تولید شده و مصرف شده در کشور" ۵۶/۳ درصد از رشد شاخص بهای عمده فروشی کالاها را موجب گردید. در حالی که رشد شاخص کالاهای وارداتی تنها ۲۳/۹ درصد از رشد کل را دارا بود.

جدول شماره (۷) - تغییرات متوسط شاخص‌های قیمت‌ها (درصد)

۱۳۷۸				۱۳۷۸	۱۳۷۷	۱۳۷۶	
۱۲ ماهه	۹ ماهه	۶ ماهه	۳ ماهه				
۲۰/۴	۲۱/۱	۲۱/۸	۲۲/۹	۲۰/۴	۲۰/۰	۱۷/۳	شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی
۲۳/۱	۲۱/۸	۱۹/۵	۱۶/۱	۲۳/۱	۱۱/۶	۹/۹	شاخص بهای عمده فروشی
۲۱/۷	۲۱/۱	۲۰/۵	۱۹/۲	۲۱/۷	۱۷/۸	۱۵/۶	شاخص بهای تولیدکننده

بررسی گروه‌های تشکیل دهنده شاخص بهای تولیدکننده در سال ۱۳۷۸ نشان می‌دهد که شاخص گروه "صنایع و معادن" با برخورداری از رشدی برابر ۲۱/۱ درصد نسبت به سال قبل ۴۸/۴ درصد از افزایش شاخص کل را موجب گردید. انتظار می‌رود که اثرات مثبت بهبود وضعیت تراز پرداختها و کم شدن شکاف مالی در سال ۱۳۷۸ بر روند تورمی، عمدتاً در سال ۱۳۷۹ نمایان گردد.

□ بازار سرمایه

روند فزاینده فعالیت‌های بورس اوراق بهادار که از سال ۱۳۷۷ آغاز شده بود در سال ۱۳۷۸ نیز ادامه داشت. در این سال اگرچه معاملات بورس از نظر تعداد سهام نسبت به سال قبل ۲/۴ درصد کاهش داشت و به ۱۱۸۲ میلیون سهم رسید ولیکن ارزش معاملات با افزایش قابل توجه ۶۵/۴ درصد نسبت به سال قبل روبرو بود. همچنین بدلیل افزایش ارزش جاری سهام منتشر شده، شاخص قیمت سهام نیز دستخوش تغییر شد و در پایان سال ۱۳۷۸ شاخص قیمت سهام نسبت به پایان سال قبل ۴۳/۴ درصد افزایش یافت.

متوسط روزانه تعداد سهام معامله شده و متوسط ارزش معاملات روزانه به ترتیب ۴/۹ میلیون سهم و ۲۱/۶ میلیارد ریال بود که در مقایسه با سال ۱۳۷۷ به ترتیب ۲ درصد کاهش و ۶۶/۲ درصد افزایش نشان می‌دهد.

شاخص قیمت سهام از ۱۵۳۷/۹۶ در پایان سال ۱۳۷۷ به ۲۲۰۶/۱۹ در پایان سال ۱۳۷۸ رسید و از افزایش کم نظیری معادل ۴۳/۴ درصد طی چندسال اخیر برخوردار شد. لازم به ذکر است که شاخص صنعت که در سال ۱۳۷۷ با ۸/۵ درصد کاهش روبرو بود در سال ۱۳۷۸ معادل ۵۲/۵ درصد افزایش نشان داد.

در خاتمه می‌توان گفت که بر اثر بهبود بازار جهانی نفت خام و وضعیت اقتصاد جهانی از یک طرف و اتخاذ سیاستهای مناسب اقتصادی در جهت مقابله با کاهش درآمد نفت در داخل کشور از طرف دیگر از نیمه دوم سال ۱۳۷۷ شرایط بهتری برای اقتصاد ما فراهم شده است. شاخص‌های اقتصادی سال

